

O povaze a platnosti theoretických nauk národohospodářských.

Doc. Dr. Jan šl. Koudela.

Předneseno na valné hromadě České společnosti národohospodářské v Praze
dne 24. dubna 1912.

Obvyklou frázi o rozporu mezi teorií a praxí slyšíme snad nejčastěji v diskussích o otázkách hospodářských. »Jinak v teorii, jinak v praxi« jest běžným úslovím, které přechoasto nepostrádá jistého ostnu ironického despektu proti oné »teorii«. Kdybychom analysovali smysl, který se tu přikládá slovům theorie i praxe, viděli bychom, že jsou to významy velmi mnohoznačné.

Nutno tedy otázku vymeziti. Nám jde o poměr vědecké nauky národohospodářské, pokud se nazývá theoretickou, k reálnému životu, k skutečnému hospodářskému dění.

Tu však stojíme ihned před obtíží danou tím, že pojem theorie národohospodářské, theoretických nauk národohospodářských, není jednoznačný.

Tak jako není materiální shody v převážné části jejich obsahu, není ani formální shody o způsobu jejich vybudování.

Způsob zpracování poznatků některého oboru v soustavu vědeckou jest dílem účelné činnosti lidské. Určování předmětu jednotlivých věd a oborů vědních děje se všeobecně dle různosti obsahu a různosti hledisk, s nichž obsah tento jest zpracován.

Oborem národního hospodářství jsou zjevy života společenského ve svém vztahu k hmotnému blahobytu lidskému. Z mnohostranného dění společenského abstrahována, vyloupenuta jest tu — jak se názorně vyjadřoval A. Bráf — jedna důležitá stránka k samostatnému zpracování vědeckému. Abstrakce tato děje se z důvodu účelnosti, aby usnadněno resp. vůbec umožněno bylo vědecké obsáhnutí látky jinak příliš složité. Nezůstala bez odporu se strany těch, kdo myslí, že se může společenské dění vhodně podrobiti rozboru vědeckému jen ve své celosti a všestrannosti; vzpomeňme jen na A. Comta a z nejnovějších na př. na F. Gottla. Samostatné studium hospodářské stránky zjevů společenských jest vhodné, poněvadž hospodářské zjevy jsou přístupnější vědeckému

pozorování než jiné zjevy společenské; jest odůvodněno dle výkladu A. Marshalla už tím, že v tomto oboru máme v penězích měřítko, jímž můžeme určovati a srovnávati sílu motivů lidské činnosti zhruba sice, ale přece mnohem dokonaleji než v oborech jiných.

Prohlubováním a rozšiřováním studií národohospodářských vyrostlo množství vykládaných fakt i hledisk takovým způsobem, že nastalo další dělení na obory speciálnější. Dnes jest národní hospodářství do jisté míry souhrnný název pro celý systém někdy dosti samostatných věd. Toto stanovisko sdílají i autoři nejnovější historie nauk národohospodářských Gide a Rist, i vydavatelé velkého památníku ku počtě G. Schmollera, jednajícího o vývoji německé vědy národohospodářské v 19. stol.

Vědě národohospodářské klade se, jak známo, dvojí cíl: aby ukazovala cesty a sloužila k zlepšení stavu hospodaření společenského, a aby prohlubovala a usoustavňovala naše vědomosti o zjevech hospodářských tak, jak jsou. Rozlišování tohoto dvojího úkolu jest nanejvýš důležité vzhledem k různé povaze nauk k cílům těmito vedoucích. Pokud sleduje úkol na prvním místě jmenovaný, jest národní hospodářství vědou praktickou, při sledování úkolu druhého má zájem čistě poznávací, jest vědou — řekněme z nedostatku vhodnějšího, uznaného terminu — pozitivní.

Jasnost a jednoduchost rozlišování těchto úkolů jest jen zdánlivá; vytríbovala se znenáhla a pracně s lepším pronikáním do logické povahy nauk národohospodářských. Dnes se uznává všeobecně; nesměruje proti uznávání nutnosti ostrého rozlišování nauk praktických a pozitivních, tvrdí-li se opodstatněně, že nemožno z důvodů techniky vědecké dodržeti přesně rozdělení toho při výkladu nauk národohospodářských.

Setkáváme-li se s tvrzením, že národní hospodářství jest vědou pouze praktickou — v novější literatuře na př. u W. Cunninghama a H. Pesche, — má tím vlastně býti jen projeven názor o zvláštní důležitosti praktických úkolů vědy národohospodářské; obmezují-li někteří němečtí spisovatelé nejnovější doby úkol vědy národohospodářské pouze na podání toho, co jest, jedná se vskutku jen o otázku terminologie. Zajisté musil by význam pojmu »vědy« obmezen býti neobvyklým způsobem, kdyby se odpírala praktickým naukám národohospodářským oprávněnost zpracování způsobem vědeckým.

Dle novodobé tradice vědecké tvoří theoretické nauky část onoho oboru vědy národohospodářské, který se zabývá zkoumáním zjevů hospodářských tak, jak jsou (v obyčejné řeči užíváme ovšem slova theorie mnohdy i pro všeobecné předpisy a názory o tom, co by býti mělo). Někdy mluví se o celém oboru pozitivní vědy národohospodářské jako o národohospodářské theorii. Působí tu obvyklá antithesa: proti praktické vědě klade se theorie. To však neodpovídá významu spojovanému se slovem theorie.

Nemluvíme o theorii, jde-li o poznání individuálních zjevů.

Nenazýváme každé poznání toho, co jest, theorii, nýbrž jen to, které má povahu všeobecnou, zachycuje pravidelnosti, zákonitosti dění hospodářského.

Národohospodářskou theorií jsou tedy všeobecné nauky, směřující k poznání zjevů hospodaření společenského tak, jak jest.

K orientaci o jejich povaze jest nutno aspoň zběžně se rozhlédnouti po logickém, resp. noetickém základě vědeckých poznatků národohospodářských.

Moderní věda národohospodářská vznikla, jak známo, v 2. polovici 18. stol. po době vysokého vzepnutí vědeckého ducha v oboru přírodních věd matematicko-fyzikálních.

Způsob myšlení a methoda v těchto vědách vybudovaná ovládaly jako všeobecná methoda vědecká, a proto i nové vědě národohospodářské stavěn cíl vyzkoumání všeobecných zákonů dění hospodářského dle analogie zákonů přírodních věd. Analogie tato hnána mnohdy daleko. Naturalistické tendence doby a význačný nedostatek historického smyslu vedly k pokusům vyložiti průběh společenského dění vůbec jako výsledek působení sil analogických těm, jež působí při zjevech fyzikálních, k pokusům, jež mají mutatis mutandis velikou příbuznost s některými všeobecnými konstrukcemi sociologickými v 19. stol., pracujícími s analogiemi biologickými.

Vynikající tvůrčí vědy národohospodářské nepatřili v tomto směru k duchům extrémním; možno říci, že žádný z nich nepřehlížel úplně rozdíly plynoucí pro nauky z rozdílnosti zjevů přírodních a společenských, a z různého postavení pozorovatele k pozorovanému předmětu v obou těchto sférách; někteří je i výrazně vytýkali, na příklad R. Malthus.

Ale celkem užívali obvyklé fraseologie své doby a sváděli tak k špatnému pochopení svých myšlenek. V tomto ovzduší vznikly první systémy nauky národohospodářské; materiálně založeny byly

na přirozenoprávním názoru doby osvícenské, a formálně dostaly i u některých význačných representantů vědy, na př. J. B. Saye, zvláště však v populárním podání ráz společenské přírodovědy.

Tento způsob pojmání zjevů společenskohospodářských budil sice ihned odpor, tento však byl bezmocný. Teprve postupem času se odporující živly sesilovaly a se všech stran útočily na systém nauky klasické, který ostatně se změnil ve své populární formě v propagační nástroj liberální politiky hospodářské a tím obětoval svůj vědecký prestiž.

Známa t. zv. historická škola národohospodářská jest jen jedním z projevů odporu proti nedostatečnému pojetí zjevů hosp.-společenských t. zv. klasickou naukou. Kritiky těchto odpůrců nešly však dosti hluboko k logické povaze starších nauk; ba autorové jejich podléhali sami značnou měrou vlivu naturalistického nazírání na zjevy společenské, jemuž se dostalo mocné opory rozvojem moderní biologie.

Pronikání historického ducha vedlo k zdůrazňování místní i dobové relativnosti zjevů hospodářských a v extrému svém u krajních zástupců směru historického vedlo až k popírání možnosti všeobecných, theoretických nauk za dosavadního, nedostatečného stavu konkrétních vědomostí.

Spory o povahu nauk národohospodářských změnily se na spor o methodu induktivní a deduktivní, a jako konečný pracovní výsledek vyhlašována byla nutnost spojení obou method, jako by každému, kdo zná jen slabikář logický, nemusilo býti známo, že při každém poněkud složitějším myšlení v oboru věd empirických jest užívání obou method nezbytné.

Konečně uplatnilo se však poznání, že se v základních, sporných otázkách mezi klasickou naukou národohospodářskou a jejími vědeckými odpůrci, především směrem historickým, nejedná o otázku methody v užším slova smyslu, nýbrž o mnohem hlubší, základní otázku noeticko-logickou, o poměr pojmů a nauk vědeckých k empirickým, konkrétním zjevům, z nichž jsou odvozovány.

Základní hledisko, jež se stalo východiskem moderních velmi živých a plodných badání o povaze poznání národohospodářského, vytknuto K. Mengerem rozlišením možnosti pozorování národohospodářského s trojího hlediska: historického, theoretického a praktického.

S hlediska historického probírá se dění hospodářské, jedná-li

se o jednotlivé zjevy v jejich individuálním významu; s hlediska theoretického, jedná-li se o všeobecné pravidelnosti zjevů.

Mengerovo rozlišování neproniklo všeobecně a nezpůsobilo definitivní zlepšení všeobecného pojetí a ujasnění rozdílu mezi historií a teorií, mezi studiem zjevů individuálních a studiem všeobecných rysů a pravidelnosti zjevů, jak se dalo očekávat.

Hlediska jeho byla však později znovu a celkem dokonaleji vytknuta se strany filosofické, od odborných logiků. Otázka poměru věd přírodních a společenských, která byla ode dávna živým problémem, počala býti řešena novým způsobem.

Do jisté míry ve směru myšlenek dříve Diltheyem hájených vystoupili W. Windelband a H. Rickert s názorem o základní různosti dvojitého způsobu vědeckého myšlení dle toho, jde-li o poznání jevů individuálních v jejich individuální svéráznosti a významu, či jde-li o poznání všeobecné pravidelnosti, zákonnosti dění.

Windelband charakterisuje rozdíl tento jako ideografický a nomothetický způsob myšlení, Rickert jako historický resp. kulturní a přírodovědecký způsob pozorování (slova příroda užívá se tu v Kantově logickém pojmu o bytí zjevů, pokud řízeno jest všeobecnými zákony).

Kdežto dřívější logika hledala základní methodologický rozdíl mezi vědami v různosti zjevů, které jsou předmětem vědeckého zpracování (na př. Wundtovo rozlišování věd přírodních a duchovních), kladou právě jmenovaní myslitelé důraz na různé hledisko, z něhož se zjevy pozorují. Místo různosti předmětu vytýká se různost způsobu nazírání, určená různým cílem vědeckým. Cíl tento můžeme viděti buď v zachycení všeobecného nebo zvláštního. Tytéž zjevy mohou po případě býti předmětem obojího způsobu vědeckého pozorování; jde-li o všeobecné znaky a pravidelnosti u nich se vyskytující, pozorují se způsobem (methodou) přírodovědeckým, nomothetickým; jde-li o individuální jejich povahu a význam, způsobem historickým, ideografickým.

Nemohu zde jíti do podrobností. Ať již jakkoliv soudíme o vhodnosti terminů, jimiž moderní logikové pojmenovali své distinkce, a nemáme-li ani vždy valných sympatií k způsobu, jímž četní následovníci myšlenky jejich rozprádají, přece jistě stojíme tu před pozoruhodným pokrokem myšlenkovým. Již dnes se dá souditi, že rozlišování zběžně načrtnuté bude míti asi příznivý vliv na vědu národohospodářskou, a že pomůže jednak k vyjasnění starých sporů o poměru mezi n.-h. teorií a historií, jednak k ujas-

nění logické povahy pouček a vědecké práce každého z těchto dvou oborů.

Hlediska tato vykazují samostatný a stejně významný úkol i pozorování zjevů a zřízení společenskohospodářských v jejich svérázné individualitě i studiu všeobecných rysů hospodářského dění společenského; zdůrazňují formální, methodický ráz principů při tom užívaných a zbavují je hmotné obsahové příchuti.

Společenské zjevy hospodářské mohou býti pozorovány i methodou přírodovědeckou i historickou. Národohospodářská theorie, jako studium všeobecných rysů a pravidelností zjevů hospodářských, má dle uvedeného názvosloví charakter nomothetický, přírodovědecký (v Rickertově smyslu).

Methodické vypravování jejích pouček děje se v podstatě stejným způsobem jako ve vědách přírodních, pokud různá povaha předmětu to dovoluje.

Spočívá ovšem na pozorování, na empirii. Zřetel svůj neobrací však k individuálním zvláštnostem jednotlivých zjevů, nýbrž k všeobecným znakům celé skupiny zjevů vyznačujícím. Věnuje pozornost zjevům typickým a průměrným (což nesmí býti směřováno) právě v jejich typických neb průměrných znacích. Na tom základě tvoří všeobecné pojmy vědecké, resp. přesněji definuje a klassifikuje pojmy, jež užívány jsou v obyčejné řeči. Vše to jest přípravou k proniknutí do souvislosti a vztahu mezi všeobecnými rysy zjevů a konečným cílem jest zjištění svazků příčinných.

Co nejhlubší proniknutí do příčinných vztahů všeobecných rysů dění společenskohospodářského — to jest cíl theorie národohospodářské.

Pojmy, s nimiž theorie národohospodářská pracuje, a nauky její jsou, jak z řečeného plyne, nutně povahy abstraktní. Zachycují jen určité rysy zjevů, jež jsou předmětem naší zkušenosti. Jsou tedy nutně jednostranné. Tvrdí-li někdo, že uznává sice nutnost abstraktního zkoumání, že však jest proti jednostranným abstrakcím, ukazuje tím jen neznalost logické abecedy. Poměr abstraktního obrazu ke skutečnosti záleží ovšem na tom, jakého druhu, stupně abstrakce jest. Na základě starého názoru v literatuře logické, hájeného na př. u Sigwarta, dle něhož jest možno dosáhnouti toho, aby poznatky naše byly úplnými obrazy, otisky skutečnosti, bylo tvrzeno, že spojením abstrakcí, vyjadřujících všechny znaky určitých zjevů, bylo by možné i touto cestou všestranné poznání zjevů, o které běží. Tato myšlenka jest základem

K. Mengerova rozlišování mezi exaktním a realisticko-empirickým směrem theorie, přijatého i Philippovichem. Dělení Mengerovo nemá toho významu, který mu přikládal. Novější logika, na př. Rickert, zastává ostatně vůbec názor, že žádné naše poznání nemůže zachytiti zjevy v jejich konkrétní úplnosti a všestrannosti, že všechny poznatky mají abstraktní charakter. Jest tedy už na základě logické povahy věci naprosto nemožno z nejdokonaleji a co možno nejvšestranněji vybudované theorie dedukovati skutečnost v plné její reálnosti.

Puzení nutností svého myšlení, směřujeme v naukách theoretických za poznáním všeobecných příčinných souvislostí hospodářského dění společenského. Tohoto cíle dosahujeme však jen velmi nedokonale.

Vzhledem k složitosti předmětu nedospějeme pravidelně k jednoduchým, delším příčinným řetězům. Narazíme obyčejně na komplikované poměry vzájemné zapříčiněnosti. Složitě a nejasné poměry příčinnosti vedly v novější literatuře někdy k tomu (zvláště u těch, kdo pěstují mathematickou metodu), že nahrazuje se poměr příčinný jednodušším poměrem funkcionálním; spisovatelé tito spokojují se s konstatováním závislostí funkcionálních a resignují vůbec na stanovení přesných svazků příčinných.

Bližší rozbor povahy příčinných svazků zjevů společenských vedl by k složitým otázkám, jež zde nemohu rozváděti. Jen tolik budiž vytknuto, že při theoretickém zkoumání musíme se spokojiti zjištěním jen hlavních, často jen nejbližších příčin, těch, jež pro řešení dané otázky pokládáme za nejvýznamnější; a to pravidelně dostačí. Jestliže W. J. Ashley v reprezentační své úvaze o přítomném stavu vědy národohospodářské v Anglii (jenž otištěn také v Památníku Schmollerově), horle proti domněle povrchním způsobům theoretických výkladů emfaticky volá: »Za ženou dělníka, přemýšlející v sobotu večer, má-li koupiti více o bochnik chleba nebo kousek masa, stojí celá lidská povaha a celá sociální historie,« jest to pravda právě tak hluboká, jako že za každým sebe menším zjevem v přírodě stojí celé předcházející světové dění.

Ze vzájemné, všeobecné zapříčiněnosti všeho dění společenského v průběhu časovém plyne také, že možno vztahy příčinné, konstatované pravidly národohospodářské theorie, velmi často obrátiti. Na všeobecný zákon cenový, že cena jest určena poměrem poptávky a nabídky, možno právem říci, že stav poptávky a nabídky závisí na výši ceny. O tomto vzájemném poměru není možno po-

chybovati. Záleží na tom, který vztah považujeme za důležitější, významnější a základnější pro naše pochopení zjevů hospodářských. Ve skutečnosti jest tu vždy množství vzájemně závislých zjevů, jak jest hluboce a krásně vyloženo v systému Marshallově.

Mnohdy vůbec lze konstatovati jen poměry následního neb současného vystupování jistých všeobecných znaků neb skupin zjevů bez možnosti určení vztahů příčinných. Poznatky, jež nám podává statistika, jsou nejčastěji této povahy.

Vztahy a pravidelnosti, jež konstatujeme ve všeobecných znacích hospodářského dění, jsou tedy různé intensity i povahy.

Dle toho jsou různé povahy i theoretické nauky národohospodářské.

Ty, které jsou velmi všeobecného rázu, a při nichž souvislost příčinná jest dostatečně zjištěna, nazývají se pravidelně zákony národohospodářskými. Často mluví se však o zákonech i při pravidelnostech mnohem volnějších.

Zdali jest vhodné vůbec užívatí slova zákon pro nauky theorie národohospodářské, a v jakém rozsahu, jest otázkou terminologickou, jsme-li si vědomi povahy nauk theoretických. Nyní se všeobecně nepřeje širokému užívání terminu zákon pro představu jisté neúprosné působivosti a všeobecné platnosti, jež stále ještě v populárních představách jest s ním spojena, a která by hatila správné chápání nauk theorie národohospodářské.

Od dosavadních úvah o formální povaze theorie nutno se krátce obrátiti k otázce materiální. Jedná se hlavně o povahu zjevů, z nichž nauky theoretické jsou odvozovány. V oboru zjevů hospodářských jde hlavně o jednání a zřízení lidská, jež mají přímý vztah k hmotnému blahobytu. Všechno hospodaření děje se vždy v určitých vnějších přírodních i společenských poměrech.

Stará theorie národohospodářská, vyrostlá v období boje za přirozená práva individua proti přežilé a tísnící organizaci společenské, přenášela do značné míry politický princip individualismu i jako materiální princip do theoretické nauky národohospodářské a přehlížela často sociální podmíněnost zjevů hospodářských. V pozdějším vývoji nauky přicházelo uznání společenské povahy zjevů hospodářských stále plněji k platnosti. Nemožno si nyní představit, že by kdo popíral, jak značnou měrou každý jednatel jako člen společenského celku (a jiných jednotlivců vůbec není) jest i ve svém nejosobnějším jednání v závislosti od společenských poměrů, v nichž žije. Theorie národohospodářská při tom zachovala si

způsob, vycházeti při velmi značné části svých úvah od individua. Ovšem od konkrétního individua sociálně podmíněného, takže nemožno tu mluvit o individualismu v starším slova smyslu, nýbrž nanejvýše o t. zv. methodickém individualismu.

Jak se při tom klade důraz buď na psychologii individualní i společenskou jako nejbezpečnější základ theorie (na př. Wundt, Schmoller), nebo na jiná fakta, nemohu blíže rozebírat. Bráti snahy a jednání individua, ovšem ve společnosti žijícího, za východisko úvah theoretických, osvědčuje se posud nejúčelnějším v zájmu poznání vědeckého.

S vyznačováním a zdůrazňováním společenského rázu zjevů hospodářských pronášen byl opětně požadavek, aby celé východisko úvah theoretických přesunuto bylo z individua na zjevy společenské. Volba východiska theoretického záleží na úvahách vědecké vhodnosti, a nelze proti změně její ničeho namítati, ukáže-li se, že nové východisko jest vědecky účelnějším. V nynější době jest to francouzská skupina sociologů, sdružená kolem Emila Durkheima (a sborníku *L'année sociologique*), která poměrně nejzdatněji hájí toto t. zv. sociologické stanovisko a sociologickou metodu pro národní hospodářství. Ale právě konkrétní pokusy vědecké nejlepšího národního hospodáře této skupiny, Fr. Simianda, ukazují, že nová metoda zůstává jen povrchním obalem, pod nímž se skrývá v podstatě stanovisko dosavadní.

Aby se správně stanovil obor působnosti nauk theoretických, nutno míti na mysli časovou i místní měnivost lidské povahy i vnějších poměrů společenských i přírodních. Relativnost časová i místní všeho dění hosp. — toť hlavní hledisko, jímž trvale obohatal obor poznání národohospodářského směr historický. Důsledky z toho plynoucí jsou na snadě.

Rovněž důležité jest stále vědomí o konkrétní spojitosti všech stránek zjevů hospodářských a všech elementů života společenského. Již z něho plyne, že, zůstáváme-li v oboru speciální vědy společenské (národohospodářské), nemůžeme žádati plné, všestranné vysvětlení zjevů společenských.

Konečně nutno v tomto zběžném výpočtu vytknouti i to, že povaha lidská, nejdůležitější to faktor určující dění hospodářské, jest změnitelna záměrnou snahou lidskou. To dříve často přehlíženo v naturalistických systémech.

Shrneme-li hlediska uvedená, objevuje se nám relativní povaha a působnost nauk theorie národohospodářské v plném světle

Zákony, pravidla theoretická, jsou pouze výrazem tendence, jež nemusí přijíti k uplatnění, je-li potlačena tendencí silnější. Vyjadřují jen působnost jedné, neb několika málo sil působících ve velmi složitých hospodářských dějích.

Platnost jejich jest zásadně obmezena časově i místně na poměry, v nichž platny jsou síly, z nichž nauka odvozena. Uplatnění jejich předpokládá vždy známou obmezovací formuli »za jinak stejných poměrů«.

Čím širší jsou generalisace, vztahy, jimiž se nauky obírají, tím méně mohou býti obsažné, tím více se vzdalují od plnosti konkrétních zjevů; nejširší stávají se obsahově nejprázdnějšími. Jsou takřka formami, do nichž musí přijíti náplň speciálních poznatků, má-li se uplatniti jejich význam.

Praktické nauky, jež musí míti zřetel ke konkrétním poměrům v jejich plnosti, nejsou a nemohou býti pouhou aplikací nauk theoretických. I když neobmezujeme násilně obor theorie, jak se to nejnověji někdy děje (na př. v německé literatuře J. Schumpeter, A. Amonn), zůstávají její hlediska vždy jednostranná proti nutné mnohostrannosti praxe. Směry národohospodářské, jež soustředily svoji pozornost na obor sociálně-politický, mimovolně směřovaly k rozšíření hranic theorie, zvláště když nerozlišovaly přesně obor vědy theoretické a praktické. Charakteristickým příkladem jest německá škola historická, již se národní hospodářství do jisté míry rozplynulo ve všeobecnou sociologii. Přehlíželo se, že rozšíření hledisk přes jistou míru nutně vede ke klesání přesnosti poznatků a ruší účinky dělby práce, jež jest základem specialisace věd.

Nauky theorie národohospodářské jsou výtvoři naší vlastní myšlenkové práce, jsou vždy provisorní povahy. Změna jejich jest nutná, dosáhneme-li dokonalejšího stupně pojmání vědeckého, i při podstatné změně poměrů, z nichž nauka odvozena. Vrhají jen jednotlivé paprsky, jež nám umožňují viděti širší neb užší, trvalejší či přechodné, pevnější neb volnější všeobecné rysy a souvislosti v nekonečné rozmanitosti konkrétního dění.

Silná relativnost celého našeho vědeckého poznání národohospodářského, také a zvláště v oboru theorie, jest faktem; faktem smutným pro toho, kdo nedovede resignovati na víru v možnost dosažení absolutního poznání vědeckého.

Nejsme však v tomto smyslu v oboru národohospodářském v zásadě na tom hůře než v jiných oborech vědeckých.

Rozdíl jest pouze stupňový od poměrně větší dokonalosti oněch věd, jež mohou užívati přesnějších method a mají jednodušší předmět pozorování.

Také ve vědách přírodních uplatňuje se stanovisko relativnosti. V domácí literatuře máme toho pádné doklady: Marešův boj za relativnost poznání přírodovědeckého a z jiného směru nejnověji stanovisko Rádlovo v jeho historii evolučních teorií.

To, co posud pověděno, — a byly by to jen některé črty z velkého komplexu otázek — ukazovalo stále nedokonalost a relativnost všeho theoretického poznání národohospodářského. Bylo by nutno po tomto rubu ukázati i na líc věci. Vyčerpál jsem svůj čas a mohu tak učiniti jen jednou větou. Při vši nedostatečnosti theoretického poznání národohospodářského, jak plyne jednak z omezenosti prostředků lidského chápání vědeckého, jednak ze složitosti a měnivosti předmětu, o jehož vědecké zpracování běží, jest přece theoretické poznání jediným možným nástrojem všeobecného a souvislého chápání dějů společenského hospodaření. Významnost toho nemusím snad rozváděti.

Jen jedno bych ještě podotknul. Právě jasnější uvědomění relativní povahy a významu theoretického badání umožňuje správné užívání a plné ocenění důležitosti theoretických nauk. Vskutku také vidíme, že nejprůkřejší vystupování proti naukám theoretickým bývá ve spojení s největším nepochopením jejich povahy.

Několik poznámek k našemu nejnovějšímu hospodářskému vývoji.

Píše Dr. Alfred Mayer.

(Dokončení.)

III.

Ze všech výše vytknutých nedostatků a slabin našeho přítomného hospodářského života, jež mají společný kořen svůj v poměrné jeho mladosti, v nedostatku podnikatelské tradice, jest podle toho, co jsem právě uvedl, nejzávažnější onen, jenž záleží v malé chuti a nedostatečné odhodlanosti českého člověka přičiňovati se i dále ještě o správu nebo dokonce o vybudování a rozšíření podniku vlastního nebo podniku předků i v tom případě, stačí-li jmění podnikem tímto již nabyté ku pohodlnému, třeba i skrovnějšímu a závislejšímu životu. Nakolik jest závažná